ARZU İLE KANBER HİKÂYESİNİN KIRIM VARYANTLARI (2. VARYANT: METİN, ÇEVİRİ VE TIPKIBASIM)

Türkan KORKMAZ BULUT*

ÖZET

Arzu ile Kanber Hikâyesi, Türk halk edebiyatında "türkülü halk hikâyeleri" geleneği içerisinde yer alan, nazım ve nesrin iç içe geçtiği anonim bir aşk anlatısıdır. Bu çalışma, Cafer Bekirov tarafından 1980 yılında Taşkent'te yayımlanan Destanlar *adlı eserde yer alan ve Kırım Türk-Tatar edebiyatına ait olan Arzınen Ġamber Hikâyesi'nin ikinci varyantını konu edinmektedir. İncelenen varyant, Türkiye'de yayımlanan antolojilerde yer almamış olması nedeniyle bugüne kadar yeterince tanınmamıştır. Çalışma kapsamında Kiril harfleriyle yazılmış metnin transkripsiyonu yapılmış, ardından Türkiye Türkçesine dil içi çevirisi gerçekleştirilmiş ve metnin özgün tıpkıbasımı eklenmiştir. Hikâye, mâni biçimindeki nazım parçaları, aşk teması ve toplumsal değerleri yansıtması bakımından halk hikâyesi geleneğinin temel özelliklerini taşımaktadır. Bu yönüyle çalışma, Arzu ile Kanber Hikâyesi'nin varyant zenginliğini ortaya koymakta ve Kırım Türk-Tatar halk edebiyatına ait metinlerin bilim dünyasına kazandırılmasına katkı sağlamaktadır. Bu çalışmayla birlikte hikâyenin Kırım Türk-Tatar edebiyatına ait ikinci varyantı da literatüre kazandırılmış olacaktır. Çalışma, Türkiye'deki Kırım Türk-Tatar halk edebiyatıyla ilgili yapılan çalışmalara da bir katkı sağlamış olacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Kırım Türk-Tatar edebiyatı, türkülü halk hikâyeleri, Arzu ile Kanber Hikâyesi, destan, sözlü kültür*

Crimean Variants of The Story of Arzu and Kanber (Variant II: Text, Translation and Facsimile)

ABSTRACT

The Story of Arzu and Kanber is an anonymous love narrative that belongs to the tradition of "folk tales with songs" in Turkish folk literature, in which verse and prose are interwoven. This study focuses on the second variant of the Story of Arzınen Ġamber, which is part of Crimean Turkic-Tatar literature and was published in the work entitled Destanlar by Cafer Bekirov in Tashkent in 1980. The variant examined has remained largely unrecognized to date, as it has not been included in anthologies published in Türkiye. Within the scope of the study, the text written in Cyrillic script has been transcribed, followed by an intralingual translation into Turkey Turkish, and the original facsimile of the text has been appended. The narrative exhibits the fundamental characteristics of the folk tale tradition through its verse passages in the form of mâni, its theme of love, and its reflection of social values. In this respect, the study reveals the richness of the variants of the Story of Arzu and Kanber and contributes to the introduction of texts belonging to Crimean Turkic-Tatar folk literature to the academic community. With this study, the second variant of the story belonging to Crimean Turkic-Tatar literature is also brought into the scholarly literature. Moreover, the study contributes to research conducted in Turkey on Crimean Turkic-Tatar folk literature.

Key Words: *Crimean Turkic-Tatar literature, folk tales with songs, the Story of Arzu and Kanber, epic, oral culture*

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul / TÜRKİYE, tukorkmaz@gelisim.edu.tr

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Cite as: Korkmaz Bulut, T. (2026). Arzu ile Kanber hikâyesinin Kırım varyantları (2. Varyant: Metin, çeviri ve tıpkıbasım). *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *27*(51), 519-547. https://dx.doi.org/10.21550/sosbilder.1879739

Gönderim Tarihi / Sending Date: 2 Şubat / February 2026
Kabul Tarihi / Acceptance Date: 10 Mart / March 2026

Giriş

"Kırım Türklerinin sözlü edebiyatları zengin ve değişik türleriyle asırlar boyunca dilden dile geçerek günümüze kadar yaşamıştır. Tür bakımından çok zengin olan bu edebiyatın içinde destanlar, masallar, efsaneler, fıkralar, halk yırları, maniler, deyimler ve atasözleri gibi türler yer alır. Halk bu eserlerde düşüncelerini, geçmişte yaşadığı sıkıntılı günleri, zulmedenlere karşı hissettiği kızgınlık ve nefretin yanında gönlünde yaşattığı bitmez tükenmez mutluluğu, hürriyete karşı duyduğu ümit, geleceğe inanç gibi duygularını da anlatmıştır.

Halk edebiyatında kahramanlar her zaman adalet, doğruluk, fakir fukaranın menfaati için hükümran sınıflara karşı mücadele etmektedir. Kırım Tatar halk edebiyatı halkın hayatı ve yaşayışı ile daima paraleldir. Halkın hayatında olan bütün değişiklikleri tasvir eder. Folkloru halk yaratır ve kendi eseri olarak halkın hayatını ayrıntılı bir şekilde aksettirir. Halk edebiyatı güzel halk diliyle yaratılır. Folklor eserlerinde halkın canlı dilinin bütün zenginliği muhafaza edilmiş, zamanla ölmeye başlayan konuşma dilinin pek çok özelliği folklor eserlerinde saklanmıştır.

Destanlar, nazım şeklinde ortaya çıkan en eski ve en çok yayılan halk edebiyatı ürünlerindendir. Sözlü geleneğe bağlı bu anonim eserler zaman ve mekân içinde milletin üzerinde önemli etkisi olmuş şahsiyetlerin menkıbevi ve hakiki hayatları etrafında oluşmuş uzun didaktik hikâyelerdir. Kırım Türklerine ait destanların çoğu diğer Türk boylarında da vardır. Destanlarda çok eski dönemlerde insanların adalet ve hakikat hakkındaki düşünceleri, zulme karşı mücadeleleri, nefret duyguları, hayat tecrübeleri, dünyaya bakışları, iyi bir hayat için gayretleri, kendi aralarındaki ve hükümran sınıflarla olan münasebetleri, halkın sosyal ve siyasi hayatı anlatılmaktadır. Bu eserlerde işlenen olaylara bakarak konu ve gayeleri, estetik değerlerini göz önüne alarak destanları kahramanlık ve sosyal hayat destanları olmak üzere iki grupta incelemek mümkündür. Kahramanlık destanlarına Koplandı Batır, Ediğe, Çorabatır, Köroğlu gibi destanlar, sosyal destanlara ise Tahir ve Zöhre, Âşık Garip, Nar Kamış, Kozukürpeç ve Bayan Sulu, Arzınen Gamber gibi destanlar örnek olarak gösterilebilir.

Kahramanlık destanlarında halk hükümran sınıflara karşı olan münasebetlerini, kahramanların hareketleri vasıtasıyla tasvir ederken sosyal hayat destanlarında da delikanlı ile kızın ebedî sevgisi için yaptıkları mücadele anlatılır. Bu destanların oluşturulduğu dönemde halk arasında dinin, şeriat kanunlarının etkisi oldukça fazladır. İşte böyle bir devirde delikanlı ile kızın sevgileri için verdikleri mücadele, bu hükümran sınıflara karşı çıkma olarak görülmektedir. Kozukürpeç ve Bayan Sulu, Tahir ile Zöhre, Âşık Garip, Arzı ve Gamber, Aslı ve Kerem gibi destanlarda iki gencin birbirlerine karşı olan samimi sevgileri, bu sevgi için çektikleri sıkıntılar ve bu sıkıntılara rağmen sevgilerine son nefeslerine kadar sadık kalmaları anlatılır. Fakat bu destanlarda işlenen sadece sevgi değildir, burada hayat manzaraları, hükümran sınıfların halkla olan münasebetleri ve bu münasebetlere halkın bakışı, eski zamanlardaki halkın örf ve âdetleri, medeniyeti; sosyal, siyasi, iktisadi durumları belli bir oranda da olsa belirtilmektedir. Konu olarak birbirlerine çok yakın olan bu destanların hepsinde genç yüreklerin samimi sevgisi anlatılır. Kozukürpeç Bayan Sulu'yu, Tahir Zöhre'yi, Âşık Garip Şahsenem'i, Kerem Aslı'yı canı gönülden sever ve bütün hayatlarını sevgilerine kavuşma uğrunda harcarlar." (Bekir, 1999, XIII: s. 44-48'den derlenerek alınmıştır).

Arzu ile Kanber Hikâyesi, İslami Dönem Türk edebiyatına ait aşk konulu türkülü bir halk hikâyesidir. Eserde Arzu ile Kanber arasında geçen duygusal olaylar anlatılmaktadır. Hikâyenin Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 8618 varyantına göre olaylar Kanber'in babasının bir bezirgân ile yolculuk ederken bir gece baskını sonucu öldürülmesi ve Arzu'nun babasının Kanber'i üvey evlat olarak yanına almasıyla başlar. Bundan sonra gelişen olaylar aşk ve bu aşka yardımcı olan maceralardan oluşur. Hikâyede âşıklar birbirlerine karşı olan duygularını daha çok şiirlerle anlatırlar. *Arzu ile Kanber Hikâyesi*'nin en önemli özelliklerinden biri de

eserdeki bu türkülü kısımların hep mâni şeklinde olmasıdır. Bu durum çok az halk hikâyesinde böyledir: Tahir ile Zühre, Ferhad ile Şirin, Gül ile Sitemkâr, Leyla ile Mecnun hikâyelerinin türkülü kısımları da mâni şeklindedir (Korkmaz Bulut, 2024: 19-20).

Cafer Bekirov tarafından yayımlanan *Destanlar* adlı kitapta *Arzu ile Kanber Hikâyesi*'nin Kırım Tatar edebiyatına ait iki farklı varyantı vardır. Birinci varyant kitabın 134-139. sayfaları arasındadır. İkinci varyant ise 140-151. sayfalar arasındadır. Çalışmada hikâyenin Kırım Tatar edebiyatına ait ikinci varyantı ele alınmıştır.

2. Arzınen Ġamber Hikâyesi'ndeki Şiirler

Arzınen Ġamber Hikâyesi'nde toplam 42 mâni yer almaktadır. Bu mânilerin (şiirlerin) söyleyenlere göre dağılımı şu şekildedir:

1) Arzı: 25 mâni.

2) Ġamber: 13 mâni.

3) Arzı'nın annesi: 2 mâni.

4) Kiyev (Damat): 2 mâni.

İkinci varyanttaki mânilerin büyük çoğunluğu Arzı'ya aittir**.** Bu durum, hikâyede kadın kahramanın yalnızca sevilen değil, duygu ve iradesini sözle kuran aktif özne olarak konumlandırıldığını göstermektedir. Ġamber'in mânileri daha çok karşılık verme, tapmaca (bulmaca) ve ayrılık acısı ekseninde şekillenirken; anneye ait mâniler toplumsal baskı, namus ve gelenek vurgusunu taşır. Kiyev'in (damat) mânileri ise sınırlı olup otorite ve tehdit dili içermektedir. Bu dağılım, anlatıda çatışmanın yalnız kişiler arasında değil, sevgi-gelenek karşıtlığı üzerinden de kurulduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

3. Arzınen Ġamber Hikâyesi'nin Konusu [2. Varyant]

Arzınen Ġamber Hikâyesi'nin konusu şu şekildedir:

Çok eski zamanlarda esnafları, ustaları ve tüccarları ile meşhur olan bir şehir varmış ve bu şehirde bir bezirgân varmış. Bu bezirgân küçük oğlu ile Mekke'ye hacı olmaya gittiği zaman yolunu haydutlar kesmişler ve onu öldürmüşler. Sağ kalan küçük oğlu ise oralarda dolanırken bir yolcu onu görmüş ve acıyıp evine götürmüş. Bu adamın oğlu yokmuş, iki üç yaşlarında Arzu isimli bir kızı varmış.

Karısı ile anlaşıp bu küçük çocuğu evlat edinirler. Mollayı çağırtıp ona Kamber ismini koydururlar. Onlar karı koca, bu oğlanı öz evlatları gibi severler. Aradan beş altı yıl geçtikten sonra adam hastalanıp ölür. Arzu ile Kamber ağabey kardeş gibi büyürler. Zaman geçip biri on dört on beş, diğeri ise on sekiz on dokuz yaşlarına gelirler. Bundan sonra Arzu'nun Kamber'e karşı olan hislerinde bir değişme meydana gelir. Ona âşık olur. Güzel ve süslü giyinip kendine daha iyi bakmaya başlar. Kamber'e cilveli bakışlarla bakıp manalı sözler söyler. Kamber, onun bu hareketlerine hayret edip:

"A kız! Sen ne yapıyorsun, ikimiz kardeşiz, böyle şey olur mu?" diyerek tepki gösterir.

Arzu da: "Sen yanılıyorsun. İkimiz kardeş değiliz. Babam seni küçükken evlat edindi, biz kardeş gibi büyüdük ama bir anneden doğmuş kardeşler değiliz. Sen benim annemden süt emmiş olsaydın ben sana bu kadar gönül bağlamazdım." diye karşılık verir.

Günlerden bir gün Arzu kuyuya su almaya gider ve bir türlü gelmez. Bunun üzerine annesi, Kamber'i onu çağırması için arkasından yollar. Arzu, Kamber'i uzaktan görünce hemen bileziğini çıkarıp oradaki taşın üstüne koyar. Kamber, geldiğinde önce: "Neden suyu alıp

gelmedin?" diye ona kızar. Biraz beklemesini ister. Kendi kovasını doldurmak için kuyuya geldiğinde bileziği görür. Arzu unuttu herhâlde diye düşünerek ona vermek üzere alıp koynuna sokar. Bileziği koynuna sokar sokmaz kalbine bir ateş düşer. O da Arzu'ya âşık olur. Arzu'nun yanına gelip ona sıcak ve yumuşak sözler söyler. Arzu'dan kendisine şiir söylemeyi öğretmesini ister. Arzu, ona şiir söylemeyi öğretir. Sonra Kamber, bileziği çıkarıp Arzu'ya uzatır. Saçlarını okşar, onu kucaklayıp öper. Samimice sohbet ederler. Zaman bir süre böyle geçtikten sonra Arzu'nun aklı başına gelir ve gitmeleri gerektiğini söyler ama o sırada anneleri onları uzaktan görüp sinirle yanlarına gelir. "Bak sen şu utanmaz arsızlara!" diyerek onlara bağırır. Arzu'yu itekleyip çekiştirerek eve getirir: "Nişanlı bir kız olduğunu unutma, bir daha seni bu hâlde görürsem Kamber'i bu evden kovarım." der. En sonunda Arzu dayanamaz ve annesine: "Ey anne! Neden bu kadar sinirleniyorsun. Siz beni daha dört beş yaşlarımdayken beni görmeyen, bilmeyen, sevmeyen birine nişanlamışsınız. Benim de ondan haberim yok. Ben yalnızca Kamber'i seviyorum, başkasını istemiyorum. Onu bu evden kovarsanız ben de giderim." diye karşılık verir.

Annesi daha fazla sinirlenir. Bir daha böyle sözler duymak istemediğini söyler. Onları iyice azarlar. İlerleyen zamanlarda devamlı onları takip eder. Arzu ile Kamber, zor günler geçirseler de asla sevgilerinden vazgeçmezler. Uygun vakit bulduklarında oynaşıp sırnaşırlar. Birbirlerine bilmeceler sorarak atışırlar.

Bir gün bilmece söyleşip, gülüşüp oturduklarında anneleri yine yakalar. Onları azarlar ve onlara beddualar eder. Arzu'ya kızarak hısımların gelip düğüne başlayacaklarının haberini verir ve: "Senin nişanlın zengin, hürmetli bir kişinin oğlu. Kamber gibi yetim değil." der.

Arzu ile Kamber birbirlerinden ümitlerini kesmezler. Sevgileri onlara güç ve sabır verir. Aralarında sözleşip damadın geleceği gece, önceden hazırlanan atlara binip kaçma kararı verirler. Birkaç günden sonra düğün başlar. Davul zurnanın sesleri, halkın gülüp oynaması Arzu ile Kamber'in yüreklerini ezer. Annesi Arzu'nun ağlamalarına dayanamayıp onu ikna etmek için ne kadar dil dökse de Arzu onun nasihatlerini asla dinlemez. Onunla başa çıkamayacağını anlayan annesi onu kendi hâline bırakıp düğün işleriyle meşgul olur. Düğünün devam etmesi, damadın kabarıp gururlanması Kamber'in ümitlerine zehir katıp içini şüpheyle doldurur. Gönlü kırık bir hâlde şüphe denizine dalar ve dayanamayıp gizliden Arzu'nun yanına gider. Ona şiir söyleyerek şüphesini dile getirir. Arzu da ona şiir söyleyerek sevgisinden şüphe etmemesi gerektiğini bildirir. Bunları duyan Kamber'in yüreğinin acısı biraz yatışır. Arzu ile kaçma planı üzerinde tekrar anlaşıp oradan ayrılır.

Biraz vakit geçtikten sonra damat, Arzu'nun yanına gelir. Onun örtülü yüzünü mahzun görüp açmasını ister. Arzu yüzünü açmaz. Damat çok mahcup olup Arzu'nun böyle yapmasının sebebini öğrenmek ister. Arzu, başının çok ağrıdığını söyler. Damattan yarına kadar sabretmesini ister ve sebeplerini ona yarın açıklayacağına söz verir. Damat buna pek inanmaz ama yine de Arzu'ya bir şiir okuyup şüphesini dile getirerek odadan ayrılır.

Düğünün son gecesi Arzu ile Kamber önceden anlaştıkları gibi gizliden iki ata binip, doğup büyüdükleri yerleri bırakarak gözden kaybolurlar. Muradına erişemeyen damadın onları kendi ilindeki kadıya şikâyet edeceğini bildiklerinden, damadın onları takip etmesinden korktuklarından, annelerinin de merhamet etmeyeceğini bildiklerinden dolayı göçebe tayfalar arasına karışırlar. Evlerini çadıra çevirip diyardan diyara konup göçerler. Ömürleri acılar içinde geçse bile onlara tatlı görünür. Onlar dünyada herkesten daha mutlu olurlar.

4. Arzınen Ġamber Hikâyesi'nin Transkripsiyonlu Metni [2. Varyant]

[140] Arzınen Ġamber

(01) Pek eski zamanlarda esnafları, ustaları ve **(02)** tüccarlarınen meşur olġan, dünyaġa namı **(03)** ketken şeerde bir bazirgān olġan. O bazirgān, **(04)** oġulçıġınen beraber Mekkege acılıḳḳa **(05)** ketkende, aydutlar yolını basıp, öldüreler. Saġ **(06)** ḳalġan oġlançıḳnı şu yerden keçip keteyat- **(07)** -ḳan bir yolcu körip, acıp, evine alıp kete. **(08)** Bu adamnıŋ oġlu yoḳ eken, eki-üç yaşında Ar- **(09)** -zı degen bir ḳızçıġı bar eken. Apayınen aŋ- **(10)** -laşıp, olar bu oġlançıḳnı evlātlıḳḳa ala **(11)** ve mollaḳaynı çaġırtıp, onıŋ adını Ġam- **(12)** -ber ḳoydıralar. Ḳarı-ḳoca olar bu oġlan- **(13)** -nı öz balaları kibi, seveler.

(14) Aradan beş-altı yıl keçken soŋ, Arzı- **(15)** -nıŋ babası ḫastalanıp öle. Arzınen Ġamber ise **(16)** aġa-ḳardaş olıp öseler. Şay etip, kel zaman **(17)** ket zaman olar biri on dört-on beş, ekinci biri **(18)** on sekiz-on doḳuz yaşlarına kireler.

(19) Bu devirde Arzınıŋ Ġamberge nisbeten mü- **(20)** -nasebetinde nasıldır bir deŋişme peyda ola. **(21)** Onıŋ göŋlünde Ġamberge sevgi gülleri açıl- **(22)** -maġa başlay. O endi daim temiz-pak, yaraşıḳ- **(23)** -lı kiyinip, küzgüge baḳıp, saçlarını tarap, **(24)** bezenip yüre. Ġambernen söyleşkende, oynaġan- **(25)** -da, cilveli yüzünen baḳıp, oŋa öz duyġusı- **(26)** -nı, sevgisini bildirgen manalı sözler aytıp **(27)** taşlay. Ġamber onıŋ böyle cilvelerine, oy- **(28)** -naḳ baḳışlarına ayret etip:

(29) – Aḳız, sen ne yapasıŋ? Ekimiz bir ḳa- **(30)** -rındaş olıp, böyle şey olur mı?– dep, onı utan- **(31)** -dırmaḳ istese de, Arzı buŋa ḳarşı:

(32) – Yoḳ, sen yaŋılasıŋ. Sen menim bir ana- **(33)** -dan süt emgen tuvġanım degilsiŋ. Seni yaş **[141] (01)** ekende anam-babam oġul etip asramaġa alġan- **(02)** -lar. Şay etip biz bir ḳorantada, bir ananıŋ **(03)** balası kibi, birlikte ösip kelgenmiz ve doġ- **(04)** -muş tuvġanlar kibi olıp ḳalġanmız. Eger sen **(05)** menim bir anadan süt emgen ḳarındaşım olsa **(06)** ediŋ, men saŋa bu ḳadar göŋül baġlamaz ve **(07)** sevmez edim,– dey.

(08) Ġamber:

(09) Men çeşmege varmadım,
(10) Elim, yüzüm yuvmadım.
(11) Bilek taşnıŋ üstünde
(12) Bilezligiŋ bulmadım.

(13) Arzı:

(14) Ḳopḳamı suvġa daldırdım...
(15) Birine aḳlım aldırdım;
(16) Suv başında, Ġamberim,
(17) Bilezligim ḳaldırdım.

(18) Ġamber:

(19) Ḳopḳamı suvġa daldırdım...
(20) Aḳlımı saŋa aldırdım;
(21) Suv başında, dülberim,
(22) Özüm suvġa ḳandırdım.

(23) Arzı:

(24) Bilezligim bulmasaŋ,
(25) Sevgi nedir duymasaŋ,
(26) Baġçamızġa kirme sen,
(27) Ġonce güller terme sen.

(28) Ġamber:

(29) Baġçanızġa kirmedim,
(30) Ġonce güller termedim,
(31) Suv başında men seniŋ
(32) Bilezligiŋ körmedim.

[142] (01) Arzı:

(02) Bilezligim körmeseŋ,
(03) Sevgige örnek örmeseŋ,
(04) Sevgi ġonce güllerin
(05) Niçün terip yüresiŋ?

(06) Ġamber:

(07) Men bir namsız töremen,
(08) Sevgige örnek öremen;
(09) Baġçalarda sen içün
(10) Güller terip yüremen.

(11) Künlerden bir kün Arzı ḳuyuġa suv almaġa **(12)** kete ve anda eglenip ḳala. Evde suv beklep tur- **(13)** -ġan anası: "Ḳayda ḳaldı şu ḳız", dep Ġam- **(14)** -berge de bir ḳopḳa tuttura da;

(15) – Bar, tez Arzını çaġır da, özüŋ de bir **(16)** ḳopḳa suv alıp kel,– dey.

(17) Arzı uzaḳtan elinde ḳopḳasınen Ġamber- **(18)** -niŋ keleyatḳanını körgeninen, aman ḳolundan **(19)** bilezligini çıḳarıp, çeşmeniŋ bilek taşına **(20)** ḳoya ve suv tolu ḳopḳasını alıp, çeşme başın- **(21)** -dan yöney. Ġamber onıŋnen ḳarşı-ḳarşıġa **(22)** kelgende, şöyle dey:

(23) – Aḳız, ḳana suvuŋ? Bu vaḳıtḳace ḳay- **(24)** -da ḳaldıŋ? Anay bekley-bekley bir oldı. Soŋ **(25)** meni yolladı. Aydı, biraz toḳtap tur, men de ba- **(26)** -rıp ḳopḳamnı toldurayım, soŋ beraber ḳay- **(27)** -tırmız, – dey. Çeşmege kelip baḳsa, çeşme ba- **(28)** -şında bir bilezlik yata: "Bu nasıl bilezlik **(29)** eken? Ġaliba, Arzı unutıp ḳaldırġan olsa **(30)** kerek?"– dep, bilezlikni alıp ḳoynuna ḳoya. **(31)** Ḳoyġanınen canına aşıḳlıḳ ateşi tüşe. **(32)** Göŋlünde Arzıġa sevgi duyġuları sezmege baş- **(33)** -lay. Tez-tez ḳopḳasını suvġa toldurıp, Arzı- **(34)** -nıŋ yanına kele. Oŋa cılmayıp, cilveli ve **(35)** manalı közlerinen baḳıp, cıllı ve mülāyim **(36)** sözlerinen:

(37) – Ey, Arzı, sen o ḳadar güzel beyitler bi- **(38)** -lesiŋ, ne ola maŋa da bir-eki beyit ögretseŋ. **[143] (01)** Men de sen ḳadar bülbül olmasam da, biraz çi- **(02)** -rilder edim, – dey.

(03) Arzı, "Maŋa da keregi şu edi" dep: – Aysa, **(04)** yaẖşı ḳulaḳ sal, manasını da yaẖşı aŋlap **(05)** al,– dep, oŋa şu beyitlerni söyley:

(06) Men çeşmege varġanım,
(07) Elim, yüzüm yuvġanım;
(08) Bilek taşnıŋ üstüne
(09) Bilezligim ḳoyġanım.

(10) Sen çeşmege vardıŋ mı,
(11) Eliŋ, yüziŋ yuvdıŋ mı,
(12) Bilek taşnıŋ üstünde
(13) Bilezligim bulduŋ mı?

(14) Arzı:

(15) Çeşme başı oluḳ-oluḳ,
(16) Suvlar aḳar toluḳ-toluḳ
(17) Ġamber, yoḳsa aşıḳ mısıŋ,
(18) Niçün seniŋ beŋziŋ soluḳ?

(19) Ġamber:

(20) Çeşme başı oluḳ-oluḳ,
(21) Suvlar aḳar toluḳ-toluḳ,
(22) Bilseŋ saŋa aşıḳ oldım,
(23) Şunıŋ içün beŋzim soluḳ.

(24) Suv başında üç delik,
(25) Yüzüŋ seniŋ al erik;
(26) Bilezligiŋ bulġanġa,
(27) Ne berirsiŋ müjdelik?

(28) Arzı:

(29) Suv başında üç delik,
(30) Yüzüm olsa al erik,
(31) Bilezligim bulġanġa
(32) Özüm olayım müjdelik.

(33) Ġamber Arzıdan bu beyitlerni eşitkeninen: **(34)** "Şay olsa, mına bilezligiŋ", dep bilezlikni **[144] (01)** ḳoynundan çıḳarıp, oŋa uzata ve saçlarını **(02)** sıypap, ḳuçaḳlap öpe. Oturıp biraz sırdaşa- **(03)** -lar. Vaḳıt nasıl keçkenini duymay ḳalalar. **(04)** Amma Arzı tez aḳılını başına toplap: "Aydı, **(05)** yeter endi, baġçadaki şeftaliniŋ episini bir- **(06)** -den üzeyim deme. Tur endi keteyik, bizni anam **(07)** sabırsızlıḳnen bekleydir. Ḳopḳaŋnı tez al, **(08)** keteyik", dep turġanda, o taraftan bayrağını **(09)** tiklep, yelday esip, açuvnen olarnıŋ yanına ana- **(10)** -sı yetişip kele. Uzaḳtan olarnıŋ ḳuçaḳlaş- **(11)** -ḳanlarını körse kerek: – Baḳ sen bu utanmaz **(12)** arsızlarġa, aġa-ḳardaş emişler, – dep, olar- **(13)** -nıŋ üstüne cekire ve iteklep, türtküçlep e[v]- **(14)** -ge alıp kele. Aḫ, seni masḫara! – dep ḳızını **(15)** söge, tazirley. – Sen özüŋ nişanlı bir ḳız ol- **(16)** -ġanıŋnı unutma, – dey. Ġamberge de: – Bir daa **(17)** seniŋ Arzınen oynaşḳanıŋnı körsem, seni **(18)** evden ḳuvarım, – dey.

(19) Arzınen Ġamber ķızarıp-bozarıp, başları- **(20)** -nı töben alıp oturalar. Amma anası ġazabını, **(21)** ökesini basalmay, mırılday bergen soŋ, Arzı **(22)** dayanalmay:

(23) – Ay, ana, niçün sen bizge bu ķadar açuvla- **(24)** -nasıŋ? Siz meni ta dört-beş yaşımda ekende, men **(25)** bilmegen, körmegen, ve sevmegen mendayın bir **(26)** sabiyge nişanlaġansız. Menim ondan ḫaberim **(27)** yoķ. Men Ġamberden başķa iç kimseni isteme- **(28)** -yim. Men yalıŋız onı sevem. Em niçün siz Ġam- **(29)** -berge, "Seni evden ķuvarım, deysiŋiz? O ketse, **(30)** men de keterim!" dep, şu beyitlerni söyley:

(31) Yanaķlarım ķızıl nardan,
(32) Ġamberni men sevem candan;
(33) Maŋa Ġamber, anaçıġım,
(34) Güzeldir bey ile ḫandan!

(35) Niçün meni sabiy eken
(36) Sevmezime nişanladıŋ,
(37) Yollarıma saçıp tiken,
(38) Nişan berip, nişan aldıŋ?

(39) Aşıķlar sever bir-birin,
(40) Açmazlar kimsege sırın;
(41) Sevgen yari Ferḫad içün
(42) Geçti maldan, candan Şirin.

[145] (01) Göŋül degen _ bir şişe,
(02) Nafile onı ķırdırma,
(03) Ḫalķlar ne der bu işe,
(04) Meni canġa ķıydırma.

(05) Ġamberimni ķuvalap,
(06) Deseŋ oŋa, "Çıķıp ket",
(07) Endi saŋa ķoşmam laf,
(08) Emgen sütüm elāl et.

(09) Sevgi yeli eser taŋdan.
(10) Sevgi tatlıdır em baldan;
(11) Ana esle yaşlıķ çaġıŋ,
(12) Ayırma sen meni yardan.

(13) Anası daa ziyade açuvlanıp. – Ket başımdan, **(14)** utanmaz! Sen başķasına nişanlı olıp, bu daa **(15)** nasıl yar eken? Bir daa senden aşıķlıķ-ma- **(16)** -şıķlıķ, yar-mar degen sözler eşitmeyim. Eki- **(17)** -ŋizni de evden ķuvarım. İsteseŋiz ceennem- **(18)** -ge ketiŋiz. Aydı, eski ırızıŋıznen kene de **(19)** aġaķardaşday olıp yüreberiŋiz, çoķ başım- **(20)** -nı kütmeŋiz,– dep olarnı yaḫşı etip tazirley.

(21) Soŋra daimiy surette olarnıŋ yürüşine-tu- **(22)** -ruşına köz taşlap yüre. Böylece, eki yaş ana- **(23)** -larınıŋ ḫışımı ve ķaravullıġı astında **(24)** aġır vaziyette ķalsalar da, sevgilerinden vaz- **(25)** -geyçalmaylar. Kelişken vaķıt tapķanda, söz- **(26)** -nen, köznen sevgileriniŋ biri-

birine samimiy **(27)** ve daimiy olġanını bildireler, oynaşıp-sır- **(28)** -daşalar. Bir kün olar anaları olmaġanda, tür- **(29)** -lü oyunlarnen eglenip, soŋ yanaşa oturıp, ķol- **(30)** -tutuşıp tapmaca aytışmaġa başlaylar:

(31) Ġamber:

(32) O nedir ki saġılmaz,
(33) Suvġa kirse boġulmaz?
(34) Özü doġar anadan,
(35) Ta ölgence doġurmaz.

(36) Arzı:

(37) Ķısır sığır saġılmaz,
(38) Suvda balıķ boġulmaz;
[146] (01) Sualiŋe cevabım
(02) ķatır degen doġurmaz.

(03) Ġamber:

(04) Yemişlerde gülsüz nedir,
(05) Ayvanlarda, tilsiz, nedir?
(06) Endi tapıp ber maŋa
(07) Ay ile künsüz nedir?

(08) Arzı:

(09) Yoķtır balıķnıŋ tili,
(10) Olmaz incirniŋ gülü;
(11) Sevdalı baş dertlidir,
(12) Sezmez ay ile künnü.

(13) Ġamber:

(14) O nedir, suvġa tüşer sılanmaz,
(15) O nedir, yerge tüşer paslanmaz?
(16) O nedir, sol taraftan başlanmaz,
(17) O nedir, iç kimsege aġlamaz?

(18) Arzı:

(19) O küneştir suvġa tüşer sılanmaz,
(20) O altındır, yerge tüşer paslanmaz;
(21) O yazıdır, sol taraftan başlanmaz,
(22) O ölümdir, iç kimsege aġlamaz.

(23) Ġamber:

(24) O nedir, üç ayaḳlı _ canı yoḳ,
(25) O nedir, ḳırḳ ayaḳlı _ ḳanı yoḳ?
(26) Usta yapḳan, derdi-dermanı yoḳ,
(27) Tapsaŋ, saŋa başḳa sualim yoḳ.

(28) Arzı:

(29) Ḳazan astı ocaḳtır, canı yoḳ,
(30) Ḳırḳ ayaḳlı kömürdir, ḳanı yoḳ,
[147] (01) Usta yapḳan derdi-dermanı yoḳ,
(02) Tapmacaŋnı tapmaḳtan ḫavfım yoḳ.

(03) Şay etip, olar tapmaca aytışıp, oynaşıp, **(04)** külüşip oturġanda, paḳılday ḳaydandır ana- **(05)** -ları çıḳıp kele. Bularnıŋ oynaşıp oturġan- **(06)** -larını körip, kene de cekirip, olarnı tazirle- **(07)** -mege, ḳarġamaġa başlay:

(08) – Aḳız, sen utanmaysıŋ mı, men saŋa ḳaç **(09)** kere ayttım, bir daa Ġambernen oynaşıp otur- **(10)** -ġanıŋnı körmeyim, _ dep, _ Aman Ya Rabbim, tez **(11)** tez ḳudalar kelip, toy başlanacaġını ḫabe- **(12)** -rini bergeydiler. Men de ḳaar-ḳasevetten **(13)** ḳurtulır edim. Em seniŋ nişanlıŋ zengin, ür- **(14)** -metli bir kişiniŋ balası. Ġamberday aslı-nes- **(15)** -li olmaġan bir yetim degil. Aydı, tur! – dep, Ar- **(16)** -zını iteklep alıp kete.

(17) Arzınıŋ aġlaġanını körip: "Endi bu **(18)** ḳıznen iç başḳa çıḳıp olmaycaḳ ekenim", **(19)** dep, ekinci künü ḳudalarına ḫaber ciberip, **(20)** tez toy-dügün yapıp, Arzını almalarını rica **(21)** ete.

(22) Amma Arzınen Ġamber biri-birinden ümütle- **(23)** -rini kesmeyler. Sevgileri olarġa küç-ḳuvet ve **(24)** sabır bere. Olar özaraları aŋlaşıp, sözleri- **(25)** -ni bir etip, tamam kiyev kirecek gecesi evel- **(26)** -den azırlanġan atlarġa atlanıp, ḳaçmaḳ **(27)** ḳararına keleler.

(28) Bir ḳaç künden toy başlap, davulnıŋ dum- **(29)** -pıldısı, zurnanıŋ vıyıltısı, ḫalḳnıŋ kü- **(30)** -lip-oynaması Arzınen Ġambernіŋ yüreklerini **(31)** eze. Arzı aġlamaḳtan közlerini açmay. Anası **(32)** Arzınıŋ yanına kelip: – Ḳızım, aḳılıŋnı **(33)** başıŋa topla, yeter endi, aġlama. Men seni boş **(34)** bıraḳmam, er afta kelip yoḳlarım. Ne çare, ola- **(35)** -caḳ oldı. Vazgeç endi derdiŋden. Bizni **(36)** ḫalḳḳa masḫara etip küldürme, yüzümiz ḳara **(37)** olmasın, – dep nasiat etmege başlay. Bu nasiat- **(38)** -lar Arzınıŋ canına tiyip, o açuvnen şu beyit- **(39)** -lerni söyley.

(40) Degme ana yaralara,
(41) Men kendimi yaralarım.
[148] (01) Kerek olsa, Ġamber içün
(02) Men yüzümi ḳaralarım.

(03) Anası:

(04) Aḳız, meni öldürme,
(05) Bizni ilge küldürme
(06) Güzel namıŋ, namusıŋ
(07) Arsız namġa döndürme.

(08) Arzı:

(09) Menden namus sorama,
(10) Yüzün aḳḳa orama;
(11) Etday etip cigerim
(12) Pıçaḳ olıp torama.

(13) Anası:

(14) Aşıḳ olıp Ġamberge,
(15) Risvay oldıŋ alemge;
(16) Aḳız seniŋ yapḳanıŋ,
(17) Sıġmaz kāġıt-ḳalemge.

(18) Arzı:

(19) Ḳaz uçar ḳalḳa-ḳalḳa,
(20) Boynumda altın alḳa;
(21) Ana, seniŋ yüzüŋden
(22) Risvay oldıḳ biz ḫalḳa.

(23) Arzınen başḳa çıḳmaycaġını aŋlaġan **(24)** anası o zamanki müstebit ata-ana uḳuḳına ba- **(25)** -zanıp, "Degenim – değen", dep ḳızını öz alına **(26)** bıraḳıp, kene toy işlerinen meşġul ola. **(27)** Toynıŋ devamı, ḫalḳnıŋ oynap-külip zevḳ- **(28)** -lanġanı, kiyevniŋ ḳabarıp ḳopayması Ġam- **(29)** -berniŋ ümütlerine zeer ḳatıp, içini şek-şü- **(30)** -bege toldura. Böyle göŋlü ḳırıḳ bir alda, **(31)** yarın kelin-kiyev atlanacaḳ degen ḫaberni eşit- **(32)** -kende, Ġamber daa ziyade şübe deryasına dala ve **(33)** yüreginiŋ accısına dayanmayıp, bir aralıḳ **[149] (01)** tapıp, gizliden Arzını köre, oŋa şu beyitlerni **(02)** ayta:

(03) Buzlar yaġar ḳar ile,
(04) Yarem oynar yar ile;
(05) Yatlarġa göŋül berip,
(06) Meni aldar til ile.

(07) İşte kettim aradan,
(08) Ḳaydım çeksin Yaradan;
(09) Ḳavuşmasam yareme,
(10) Kefinim olsun ḳaradan.

(11) Arzı Ḫanım atlanır,
(12) Yürek nice ḳatlanır;
(13) Sen esime tüşkende,
(14) Dertli közler yaşlanır.

(15) – Sen menim sevgime, vefadarlıġıma iç şü- **(16)** -be etme, Ġamberim! – dep, Arzı şu beyitlerni **(17)** söyley:

(18) Anam yapar toy-dügün,
(19) Men körmedim küneş-kün;
(20) Küler-oynar ġamsızlar,
(21) Men içün ḳara bugün.

(22) Göŋlüm ġamlıdır, külmez,
(23) Senden ġayrısın bilmez;
(24) Eki cian bir olsa,
(25) Arzı sözünden dönmez.

(26) Men söz berdim tek saŋa,
(27) Elem etme iç maŋa.
(28) Tek sen içün, Ġamberim,
(29) İçte alev-ot yana.

(30) Arzıdan bu beyitlerni eşitken soŋ, Ġamber- **(31)** -niŋ yüreginiŋ accısı biraz yatışıp:

(32) – Afu et meni, Arzı. Bu deli göŋül neler **(33)** ayttırmay. Amma sen ne deseŋ, men onı yapmaġa **(34)** azırım.

(35) – Şay olsa, – dey Arzı,– aŋlaşḳanımız **(36)** kibi bugün yarı gecesi körüşecek yerimizge **(37)** eki at alıp kelirsiŋ. Men de urbalarımnı **(38)** deŋiştirip, kimsege sezdirmeden o yerge kelirim. **(39)** Aman atlarġa atlanıp, közden coyılırmız.

[150] (01) Aradan biraz vaḳıt keçken soŋ, kiyev Arzı- **(02)** -nıŋ yanına kirip, onıŋ örtüli yüzüni melul **(03)** mazun körip, şöyle dey:

(04) Arzı, yüzüŋ açsana,
(05) Maŋa külip baḳsana;
(06) Şu altınnı boynuŋa
(07) Seve-seve taḳsana.

(08) Arzı yüzüni açmayıp, şu beyitlerni söyley:

(09) – Yüzüm saŋa açmazım,
(10) Küler yüznen baḳmazım;
(11) Sevmegenim altınıŋ
(12) Men boynuma taḳmazım.

(13) Kelme menim yanıma,
(14) Zeer ḳatma ḳanıma;
(15) Sevgenimden ayırıp,
(16) Kıyma tatlı canımnı.

(17) Kiyev buŋa çoḳ taaciplenip, Arzınıŋ böy- **(18)** -le yapmasınıŋ sebeplerini ayan ve beyan etmesini **(19)** istese de, Arzı şimdi başı ağırġanını, çare- **(20)** -sizligini sıltav etip, yarınġa ḳadar sabır et- **(21)** -mesini, yarın ise episini ayan ve beyan etecegini **(22)** vaad ete. Kiyev buŋa ḳanaatlenmeyip, onıŋ **(23)** yanından çıḳayatḳanda, Arzınıŋ yüzüne baḳıp, **(24)** şu beyitni söyley:

(25) Aldar iseŋ duyarlar,
(26) Yaş canıŋnı ḳıyarlar;
(27) Keŋ ḳalıpnı sevmeseŋ,
(28) Tar ḳalıpḳa ḳoyarlar.

(29) Toynıŋ soŋki gecesi Arzınen Ġamber **(30)** evelden aŋlaşḳanları kibi gizliden eki at- **(31)** -ḳa atlanıp, tuvġan-ösken yerlerini bıraḳıp, **(32)** közden coyulıp kettiler. Muradına irişalma- **(33)** -ġan kiyev olarnıŋ vilāetniŋ beyine, ḳadısına **(34)** barıp şikāyet etecegini bilip, onıŋ izley- **(35)** -ceginden ḳorḳup, anadan da meramet bekleme- **(36)** -genleri içün, köçebe tayfalar arasına ḳarı- **(37)** -şıp, evlerini çalaşḳa çevirip, bir diyardan di- **[151] (01)** ger diyarġa köçmen olıp, köçip-ḳonıp yüreler. **(02)** Ömürleri accı olsa da, olarġa tatlı körü- **(03)** -ne. Olar dünyada er kesten baḫtlı olalar.

(04) Belki de, olar bir diyardan digerine böyle **(05)** köçmen olıp yürgenleri içün, Arzınen Ġamber **(06)** destanı ḫalḳlar arasına yayılıp, ḫalḳ ağı- **(07)** -zında tillerde destan olıp ḳalġandır.

5. Arzınen Ġamber Hikâyesi'nin Dil İçi Çevirisi [2. Varyant]

[140] Arzu ile Kamber

Çok eski zamanlarda esnafları, ustaları ve tüccarları ile meşhur olan, namı dünyaya yayılmış bir şehirde, bir bezirgân varmış. O bezirgân küçük oğlu ile beraber Mekke'ye hacı olmaya gittiği zaman, haydutlar yolunu kesip (onu) öldürürler. Sağ kalan evladı oradan geçip gidiyorken bir yolcu görüp, acıyıp, alıp evine götürür. Bu adamın oğlu yokmuş, iki-üç yaşlarında, Arzu diye küçük bir kızı varmış. Karısı ile anlaşıp, onlar bu küçük oğlanı evlatlığa alır ve mollayı çağırtıp, onun adını Kamber koydururlar. Onlar karı koca, bu oğlanı öz evlatları gibi severler.

Aradan beş-altı yıl geçtikten sonra, Arzu'nun babası hastalanıp ölür. Arzu ile Kamber ise ağabey kardeş olup büyürler. Böyle olup, gel zaman git zaman onların biri on dört-on beş, ikincisi on sekiz-on dokuz yaşlarına girerler.

Bu devirde her nasılsa Arzu'nun Kamber'e münasebetinde büyük bir değişme meydana gelir. Onun gönlünde Kanber'e sevgi gülleri açılmaya başlar. O artık, her zaman temiz-pak, güzel giyinip, aynaya bakıp, saçlarını tarayıp, bezenip yürür. Kamber ile konuştuğunda, oynadığında, cilveli yüzle bakıp ona kendi duygusunu, sevgisini bildiren manalı sözler söyleyip durur. Kamber onun böyle cilvelerine, oynak bakışlarına hayret edip:

– A kız! Sen ne yapıyorsun? İkimiz kardeşiz, böyle şey olur mu? – deyip, onu utandırmak istese de Arzu buna karşılık:

– Yok, sen yanılıyorsun. Sen benim bir anadan süt emmiş kardeşim değilsin. Seni küçük- **[141]** -ken anam babam oğul edip büyütmek için almışlar. Böyle olup biz bir evde, bir annenin evladı gibi, birlikte büyüyüp gelmişiz ve doğmuş kardeşler gibi olup kalmışız. Eğer sen benim bir anadan süt emmiş kardeşim olsaydın, ben sana bu kadar gönül bağlamaz ve (seni) sevmezdim, – der.

Kamber:

Ben çeşmeye varmadım,
Elim, yüzüm yıkamadım.
Bilek taşının üstünde
Bileziğin bulmadım.

Arzu:

Kovamı suya daldırdım...
Birine aklım aldırdım;
Su başında, Kamber'im
Bileziğim kaldırdım.

Kamber:

Kovamı suya daldırdım...
Aklımı sana aldırdım;
Su başında, dilberim,
Kendim suya kandırdım.

Arzu:

Bileziğim bulmasan,
Sevgi nedir duymasan,
Bahçemize girme sen,
Gonca güller derme sen.

Kamber:

Bahçenize girmedim,
Gonca güller dermedim,
Su başında ben senin
Bileziğin görmedim.

[142] Arzu:

Bileziğim görmesen,
Sevgiye örnek örmesen,
Sevgi gonca güllerini
Niçin derip yürürsün?

Kamber:

Ben bir namsız beyim,
Sevgiye örnek örerim;
Bahçelerde senin için
Güller derip yürürüm.

Günlerden bir gün Arzu kuyuya su almaya gider ve orada eğlenip kalır. Evde su bekleyip duran anası: "Nerede kaldı şu kız?", deyip Kamber'e de bir kova tutturup;

– Git, hemen Arzu'yu çağır, kendin de bir kova su alıp gel, – der.

Arzu uzaktan elinde kovası ile Kamber'in geliyor olduğunu görmesiyle, hemen kolundan bileziğini çıkarıp, çeşmenin bilek taşına koyar ve su dolu kovasını alıp, çeşme başından doğrulur. Kamber onun ile karşı karşıya geldiğinde şöyle der:

– A kız! Hani suyun? Bu vakte kadar nerede kaldın? Anne bekleye bekleye bir hâl oldu. Sonra beni yolladı. Biraz bekle, ben de gidip kovamı doldurayım, sonra beraber geri döneriz, dedi. Çeşmeye gelip baksana, çeşme başında bir bilezik durur: "Bu nasıl bilezikmiş? Galiba, Arzu unutup bırakmış olsa gerek?" deyip, bileziği alıp koynuna koyar. Koyar koymaz canına âşıklık ateşi düşer. Gönlünde Arzu'ya sevgi duyguları sezmeye başlar. Çabuk çabuk kovasına su doldurup Arzu'nun yanına gelir. Ona gülümseyip cilveli ve manalı gözler ile bakıp, sıcak ve yumuşak sözler ile:

– Ey Arzu! Sen o kadar güzel beyitler biliyorsun, ne olur bana da bir iki beyit öğretsen. **[143]** Ben de sen kadar bülbül olmasam da biraz ötüverirdim – der.

Arzu, "Bana da gereği şuydu" deyip: – O zaman, iyi kulak ver, anlamını da iyi anlayıp al, – der, ona şu beyitleri söyler:

Ben çeşmeye varmışım,
Elim, yüzüm yıkamışım;
Bilek taşının üstüne
Bileziğimi koymuşum.

Sen çeşmeye vardın mı,
Elin, yüzün yıkadın mı,
Bilek taşının üstünde
Bileziğimi buldun mu?

Arzu:

Çeşme başı oluk oluk,
Sular akar dolu dolu
Kamber, yoksa âşık mısın,
Niçin senin benzin soluk?

Kamber:

Çeşme başı oluk oluk,
Sular akar dolu dolu
Bilsen sana âşık oldum,
Onun için benzim soluk.

Su başında üç delik,
Yüzün senin al erik;
Bileziğini bulana,
Ne verirsin müjdelik?

Arzı:

Su başında üç delik,
Yüzüm olsa al erik,
Bileziğim bulana

Kendim olayım müjdelik.

Kamber Arzu'dan bu beyitleri işitir işitmez: "Öyleyse, işte bileziğin!", der. Bileziği **[144]** koynundan çıkarıp ona uzatır ve saçlarını okşayıp, kucaklayıp öper. Oturup biraz samimice sohbet ederler. Vaktin nasıl geçtiğini anlamadan kalırlar. Ama Arzu hemen aklını başına toplayıp: "Yeter artık, bahçedeki şeftalinin hepsini birden koparayım deme. Dur şimdi gidelim, anam bizi sabırsızlıkla bekliyordur. Kovanı hemen al, gidelim." deyip söylediğinde, o taraftan bayrağını dikip, yel gibi esip, sinirle onların yanına anası yetişip gelir. Uzaktan onların kucaklaşmalarını görse gerek: – Bak sen bu utanmaz arsızlara, ağabey kardeş imişler, der, onların üstüne bağırır ve itekleyip, tutup çekerek eve alıp gelir. – Ah seni maskara! deyip kızına söver, azarlar. – Sen kendin nişanlı bir kız olduğunu unutma, – der. Kamber'e de: Bir daha senin Arzu ile oynaştığını görürsem, seni evden kovarım, – der.

Arzu ile Kamber kızarıp bozarıp başlarını eğip otururlar. Ama anası gazabını, öfkesini bastıramaz, mırıldanıverdikten sonra, Arzu dayanamaz:

– Ey ana! Niçin sen bize bu kadar sinirleniyorsun? Siz beni ta dört beş yaşlarımdayken, beni bilmeyen, görmeyen ve sevmeyen benim gibi masum bir çocuğa nişanlamışsınız. Benim ondan haberim yok. Ben Kamber'den başka hiç kimseyi istemiyorum. Ben yalnız onu seviyorum. Hem niçin siz Kamber'e, "Seni evden kovarım, diyorsunuz? O giderse ben de giderim! – der, şu beyitleri söyler:

Yanaklarım kızıl nardan
Kamber'i ben severim candan;
Bana Kamber, anacığım,
Güzeldir bey ile handan!

Niçin beni masum bir çocukken
Sevmediğime nişanladın.
Yollarıma saçıp diken,
Nişan verip nişan aldın

Âşıklar sever birbirini
Açmazlar kimseye sırrını;
Sevdiği yâri Ferhad için
Geçti maldan, candan Şirin.

[145] Gönül dediğin – bir şişe,
Boş yere onu kırdırma,
Halklar ne der bu işe,
Beni cana kıydırma.

Kamber'imi kovup,
Desen ona, "Çıkıp git!",
Artık sana laf söylemem,
Emdiğim sütümü helal et.

Sevgi yeli eser tandan.
Sevgi tatlıdır hem baldan;
Ana farkına var gençlik çağının,
Ayırma sen beni yârdan.

Anası daha fazla sinirlenip. – Git başımdan, utanmaz! Sen başkasına nişanlı olup, bu daha nasıl yârmış? Bir daha senden âşıklık maşıklık, yâr mar diye sözler işitmeyeyim. İkinizi de evden kovarım. İsterseniz cehenneme gidin. Haydi, eski namusunuz ile yine de ağabey kardeş gibi olup yürüyüverin, kafamı çok karıştırmayın, deyip onları iyice azarlar.

Sonra devamlı onların yürüyüşüne duruşuna göz atıp yürür. Böylece iki genç analarının hışmı ve koruması altında ağır vaziyette kalsalar da sevgilerinden vazgeçmezler. Uygun vakit bulduklarında, birbirlerine sözle, gözle sevgilerinin samimi ve daimi olduğunu bildirirler, oynaşıp sırnaşırlar. Onlar, analarının olmadığı bir gün türlü oyunlarla eğlenip, sonra yan yana oturup, kol kola girip bilmece söyleşmeye başlarlar:

Kamber:

O nedir ki sağılmaz,
Suya girse boğulmaz?
Kendi doğar anadan,
Ta ölene kadar doğurmaz.

Arzu:

Kısır sığır sağılmaz,
Suda balık boğulmaz;
[146] Sualine cevabım
Katır dediğin doğurmaz.

Kamber:

Yemişlerde gülsüz nedir,
Hayvanlarda dilsiz nedir?
Artık bulup ver bana
Ay ile günsüz nedir?

Arzu:

Yoktur balığın dili,
Olmaz incirin gülü;
Sevdalı baş dertlidir,
Sezmez ay ile günü.

Kamber:

O nedir, suya düşer ıslanmaz,
O nedir, yere düşer paslanmaz?
O nedir, sol taraftan başlanmaz,
O nedir, hiç kimseye ağlamaz?

Arzu:

O güneştir suya düşer ıslanmaz,
O altındır, yere düşer paslanmaz;
O yazıdır, sol taraftan başlanmaz,
O ölümdür, hiç kimseye ağlamaz.

Kamber:

O nedir, üç ayaklı – canı yok,
O nedir, kırk ayaklı – kanı yok?
Usta yapmış, derdi dermanı yok,
Bulursan, sana başka sualim yok.

Arzu:

Kazan altı ocaktır, canı yok,
Kırk ayaklı kömürdür, kanı yok,
[147] Usta yapmış derdi dermanı yok,
Bilmeceni bulmaktan korkum yok.

Böylece, onlar bilmece söyleşip, oynaşıp, gülüşüp oturduklarında, hasetli gibi neredendir anaları çıkıp gelir. Bunların oynaşıp oturduklarını görüp, gene de bağırıp, onları azarlamaya, beddua etmeye başlar:

"A kız! Sen utanmıyor musun, men sana kaç kere söyledim, bir daha Kamber'le oynaşıp oturduğunu görmeyeyim, – der, – Aman Ya Rabbim! Hısımlar çabuk çabuk gelip, düğüne başlanacağının haberini verdiler. Ben de kahır kasvetten kurtulurdum. Hem senin nişanlın zengin, hürmetli bir kişinin evladı. Kamber gibi aslı nesli olmayan bir yetim değil. Haydi kalk! deyip Arzu'yu itekleyip alıp gider.

Arzu'nun ağladığını görüp: "Artık bu kızla hiç başa çıkamayacakmışım." deyip ikinci günü hısımlarına haber gönderip, hemen toy düğün yapıp Arzu'yu almalarını rica eder.

Ama Arzu ile Kamber birbirinden ümitlerini kesmezler. Sevgileri onlara güç kuvvet ve sabır verir. Onlar kendi aralarında anlaşıp, sözleşip, tam damadın geleceği gece, önceden hazırlanan atlara binip, kaçma kararını verirler.

Birkaç günden sonra toy başlayıp davulun dımbıltısı, zurnanın vıyıltısı, halkın gülüp oynaması Arzu ile Kamber'in yüreklerini ezer. Arzu ağlamaktan gözlerini açmaz. Anası Arzu'nun yanına gelip: Kızım, aklını başına topla, yeter artık, ağlama. Ben seni boş bırakmam, her hafta gelip yoklarım. Ne çare, olacak oldu. Vazgeç artık derdinden. Bizi halka maskara edip güldürme, yüzümüz kara olmasın, –deyip nasihat etmeye başlar. Bu nasihatler Arzu'nun canına deyip o sinirle şu beyitleri söyler:

Deyme ana yaralara,
Ben kendimi yaralarım.
[148] Gerek olsa Kamber için
Ben yüzümü karalarım.

Anası:

A kız, beni öldürme,
Bizi ele güldürme
Güzel namını, namusunu
Arsız namına döndürme.

Arzu:

Benden namus sorma,
Yüzünü beyaza sarma
Et gibi edip ciğerimi
Bıçak alıp doğrama.

Anası:

Âşık olup Kamber'e,
Rüsva oldun âleme;
A kız senin yaptığın,
Sığmaz kâğıt kaleme.

Arzu:

Kaz uçar kalka kalka,
Boynumda altın halka;
Ana, senin yüzünden
Rüsva olduk biz halka.

Arzu ile başa çıkamayacağını anlayan anası o zamanki baskıcı baba ana hukukuna dayanıp, "Dediğim dedik" deyip kızını kendi hâline bırakıp, yine düğün işleriyle meşgul olur. Düğünün devamı, halkın oynayıp gülüp zevklenmesi, damadın kabarıp gururlanması Kamber'in ümitlerine zehir katıp, içini şüphe doldurur. Böyle gönlü kırık bir hâlde, yarın gelin damat ata binecek diye haber işittiğinde, Kamber daha çok şüphe denizine dalar ve yüreğinin acısına dayanmayıp, bir aralık **[149]** bulup, gizliden Arzu'yu görür, ona şu beyitleri söyler:

Buzlar yağar kar ile,
Yarem oynar yâr ile;
Yadlara gönül verip,
Beni aldatır dil ile.

İşte gittim aradan,
Kaydım çeksin Yaradan;
Kavuşmazsam yârime
Kefenim olsun karadan.

Arzu Hanım atlanır,
Yürek nasıl katlanır;
Sen aklıma düştüğünde,

Dertli gözler yaşlanır.

– Sen benim sevgimden, vefadârlığımdan hiç şüphe etme, Kamber'im! – deyip, Arzu şu beyitleri söyler:

Anam yapar toy düğün,
Ben görmedim güneş gün;
Güler oynar gamsızlar,
Ben için kara bugün.

Gönlüm gamlıdır, gülmez,
Senden başkasını bilmez;
İki cihan bir olsa,
Arzu sözünden dönmez.

Ben söz verdim tek sana,
Elem etme hiç bana.
Tek sen içün, Kamber'im,
İçte alev od yana.

Arzu'dan bu beyitleri işittikten sonra, Kamber'in yüreğinin acısı biraz yatışıp:

– Affet beni, Arzu. Bu deli gönül neler söyletmez. Ama sen ne dersen, ben onu yapmaya hazırım.

– Öyleyse, der Arzu, anlaştığımız gibi bugün gece yarısı görüşeceğimiz yerimize iki at alıp geleceksin. Ben de kıyafetlerimi değiştirip, kimseye sezdirmeden o yere geleceğim. Hemen atlara binip gözden kaybolacağız.

[150] Aradan biraz vakit geçtikten sonra, damat Arzu'nun yanına girip, onun örtülü yüzünü melul mahzun görüp, şöyle der:

Arzu, yüzünü açsana,
Bana gülüp baksana;
Şu altını boynuna
Seve seve taksana.

Arzu yüzünü açmayıp, şu beyitleri söyler:

Yüzümü sana açmam,
Güler yüzle bakmam;
Sevmediğimin altınını
Ben boynuma takmam.

Gelme benim yanıma,
Zehir katma kanıma;
Sevenimden ayırıp,
Kıyma tatlı canıma.

Damat buna çok mahcup olup, Arzu'nun böyle yapmasının sebeplerini açıkça anlatmasını istese de, Arzu şimdi başının ağrımasını, çaresizliğini bahane edip, yarına kadar

sabretmesini, yarın ise hepsini açıkça anlatacağını söz verir. Damat buna inanmayıp, onun yanından çıkmak üzereyken, Arzu'nun yüzüne bakıp şu beyti söyler:

Aldatırsan duyarlar,
Genç canına kıyarlar;
Geniş kalıbı sevmezsen,
Dar kalıba koyarlar.

Düğünün son gecesi Arzu ile Kamber önceden anlaştıkları gibi gizliden iki ata binip, doğup büyüdükleri yerlerini bırakıp, gözden kaybolup gittiler. Muradına erişemeyen damat onların vilayetinin beyine, kadısına varıp şikâyet edeceğini bilip, onun izleyeceğinden korkup, anadan da merhamet beklemedikleri için, göçebe tayfalar arasına karışıp, evlerini çadıra çevirip, bir diyardan di- **[151]** -ğer diyara göçmen olup, konup göçüp yürürler. Ömürleri acı olsa da onlara tatlı görünür. Onlar dünyada herkesten bahtlı olurlar.

Belki de onlar bir diyardan diğerine böyle göçmen olup yürüdükleri için, Arzu ile Kamber destanı halklar arasına yayılıp, halk ağzında dillerde destan olup kalmıştır.

6. Sonuç

Bu çalışmada, Türk halk edebiyatının köklü ve yaygın aşk anlatılarından biri olan *Arzu ile Kanber Hikâyesi*'nin Kırım Türk-Tatar edebiyatına ait ikinci varyantı incelenmiştir. Nazım ve nesrin iç içe geçtiği bu anlatı, özellikle mâni biçimindeki nazım bölümleriyle halk hikâyesi geleneğinin temel özelliklerini yansıtmakta; aşk temasını toplumsal ve kültürel değerler çerçevesinde ele almaktadır. Hikâyenin Oğuz (Türkmen) sahası başta olmak üzere geniş bir Türk coğrafyasında yaygın biçimde bilinmesi, anlatının ortak kültürel miras içerisindeki önemini ortaya koymaktadır. Yazılı varyantlarının XVI. yüzyıla kadar uzanması, hikâyenin erken dönemlerden itibaren yazıya geçirildiğini göstermekte; sözlü geleneğe dayalı kökeni ise tarihsel olarak kesin biçimde tespit edilememektedir.

İncelenen ikinci varyant, Cafer Bekirov tarafından 1980 yılında Taşkent'te yayımlanan *Destanlar* adlı eserde yer almakta olup (ss. 140-151) Kırım Tatar Türkleri arasında derlenmiş bir metindir. Bu varyantın, Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*nin *Kırım Türk-Tatar Edebiyatı* cildinde yer almamış olması, metnin uzun süre Türkiye'deki araştırmacılar tarafından yeterince bilinmemesine neden olmuştur. Ayrıca bu varyant üzerine daha önce müstakil bir akademik çalışmanın yapılmamış olması, incelemenin özgünlüğünü arttırmaktadır.

Çalışmanın giriş kısmında Kırım Türk-Tatar halk edebiyatındaki halk hikâyeleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra hikâye ve hikâyedeki şiirler (mâniler) hakkında genel bilgiler verilerek metnin olay örgüsü belirtilmiştir. Çalışma kapsamında Kiril harfleriyle yazılmış Kırım Tatar Türkçesi metninin transkripsiyonu yapılmış, ardından Türkiye Türkçesine dil içi çevirisi gerçekleştirilmiştir. Eserin özgün Kiril harfli metnin tıpkıbasımının çalışmaya eklenmesi, metnin kaynak değeri taşımasını sağlamaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, *Arzu ile Kanber Hikâyesi*nin Kırım Türk-Tatar edebiyatına ait ikinci varyantını bilimsel yöntemlerle inceleyerek hikâye üzerine yapılan çalışmalara katkı sunmakta; Kırım Tatar Türkçesiyle kaleme alınmış halk edebiyatı metinlerinin tanıtılması ve erişilebilir hâle getirilmesi açısından da önem arz etmektedir. *Arzu ile Kanber Hikâyesi* üzerine yapılan bu çalışmayla hem Türk dili ve edebiyatı literatürüne hem de halk hikâyeleri çalışmalarına bir halka daha eklenmiştir.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

Alptekin, A. B. (2015). *Halk hikâyelerinin motif yapısı*. Akçağ Yayınları.

Ayverdi, İ. (2006). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. Kubbealtı Yayınları.

Bekirov, C. (1980). *Destanlar*. Gafur Gulam Adına Edebiyat ve Sanat Neşriyatı.

Boratav, P. N. (1999). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. Gerçek Yayınevi.

Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe sözlük*. Ötüken Neşriyat.

Ercilasun, A. B. (1996). *Örneklerle bugünkü Türk alfabeleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kırım Tatar Edebiyatı. (1975). *Türk ansiklopedisi*. *22*, (62-63. ss.), Millî Eğitim Basımevi.

Kırım Tatarcası. (1975). *Türk ansiklopedisi*. *22*, (63-65. ss.), Millî Eğitim Basımevi.

Korkmaz Bulut, T. (2024). *Arzu ile Kanber hikâyesi (İnceleme-metin-çeviri-dizin-tıpkıbasım)*. Paradigma Akademi Yayınları.

Kösoğlu, N. (1999). *Başlangıcından günümüze kadar Türkiye dışındaki Türk edebiyatları antolojisi*. (Cilt 13: Kırım Türk-Tatar Edebiyatı), Kültür Bakanlığı Yayınları.

Maşkaraoğlu, S. (2023). *Kırım Tatar Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Muzafarov, R. & Muzafarov, N. (2018). *Kırım Tatar Türkçesi-Türkiye Türkçesi-Rusça sözlük.* (Çev: N. Seyityahya [Seytyagyayev]), Türk Dil Kurumu Yayınları.

Şimşek, E. (1987). *Arzu ile Kamber hikâyesi üzerinde mukayeseli bir araştırma.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şirin User, H. (2006). *Başlangıcından günümüze Türk yazı sistemleri*. Akçağ Yayınları.

Tarama Sözlüğü (1963-1977). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tekin, T. & Ölmez, M. (2003). *Türk dilleri: Giriş*. Yıldız Dil ve Edebiyat.

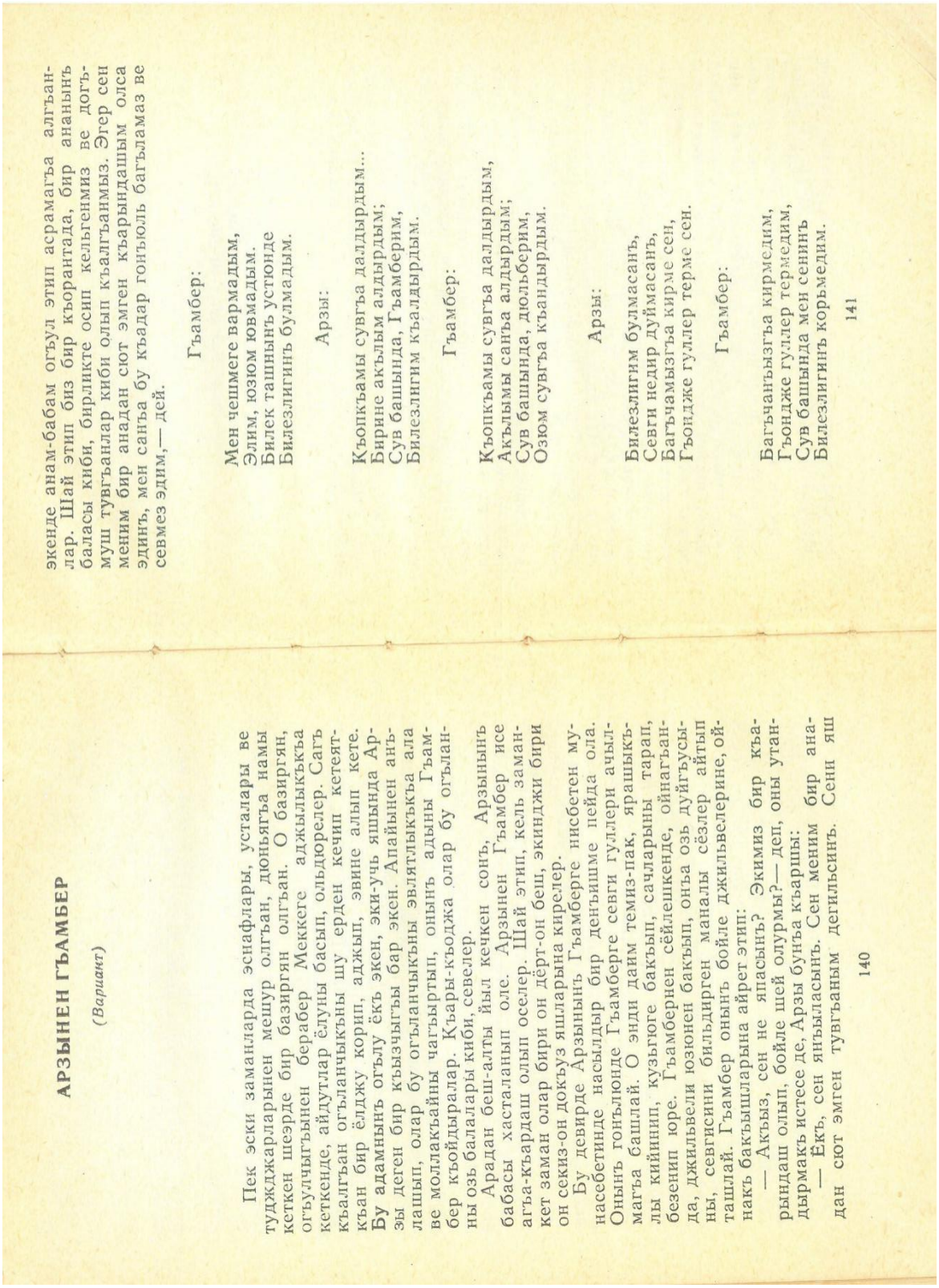
Türkçe Sözlük (2023). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü. (1965). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yazım Kılavuzu. (2012). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yüksel, Z. (2021). Kırım-Tatar Türkçesi. *Türk Lehçeleri Grameri* içinde (847-920. ss.), Akçağ Yayınları.

Ek-1: Tıpkıbasım[1]

АРЗЫНЕН ГЪАМБЕР

(Вариант)

Пек эски заманларда эснафлары, усталары ве туджджарларынен мешур олгъан, дюньягъа намы кеткен шеэрде бир базиргян олгъан. О базиргян, огъулчыгъынен берабер Меккеге аджылыкъкъа кеткенде, айдутлар ёлуны басып, ольдюрелер. Сагъ къалгъан огъланчыкъны шу ерден кечип кетеятканда бир ёлджу корип, аджып, эвине алып кете. Бу адамнынъ огълу ёкъ экен, эки-учь яшында Арзы деген бир къызчыгъы бар экен. Апайынен анълашып, олар бу огъланчыкъны эвлятлыкъкъа ала ве моллакъайны чагъыртып, онынъ адыны Гъамбер къойдыралар. Къары-кьоджа олар бу огъланны озь балалары киби, севелер.

Арадан беш-алты йыл кечкен сонъ, Арзынынъ бабасы хасталанып оле. Арзынен Гъамбер исе агъа-къардаш олып оселер. Шай этип, кель заманкет заман олар бири он дёрт-он беш, экинджи бири он секиз-он докъуз яшларына кирелер.

Бу девирде Арзынынъ Гъамбере нисбетен мунасебетинде насылдыр бир денъишиме пейда ола. Онынъ гонълюнде Гъамберге севги гуллери ачылмагъа башлай. О энди даим темиз-пак, ярашыкълы кийиниип, кузьгюге бакъып, сачларыны тарап, безенип юре. Гъамбернен сёйлешкенде, ойнагъанда, джильвели юзюнен бакъып, онъа озь дуйгъусыны, севгисини билъдирген маналы сёзлер айтып ташлай. Гъамбер онынъ бойле джильвелеринде, ойнакъ бакъышларына айрет этип:

— Акъыз, сен не япасынъ? Экимиз бир къарындаш олып, бойле шей олурмы?— деп, оны утандырмакъ истесе де, Арзы буна къаршы:

— Ёкъ, сен янълясынъ. Сен меним бир анадан сют эмген тувгъаным дегильсинъ. Сени яш

экенде анам-бабам огъул этип асрамагъа алгъанлар. Шай этип биз бир кьорантада, бир ананынъ баласы киби, бирликте осип кельгенмиз ве догъмуш тувгъанлар киби олып къалгъанмыз. Эгер сен меним бир анадан сют эмген кьарындашым олса эдинъ, мен санъа бу къадар гонъюль багъламаз ве севмез эдим,— дей.

Гъамбер:

Мен чешмеге вармадым,
Элим, юзюм ювмадым.
Билек ташнынъ устюнде
Билезлигинъ булмадым.

Арзы:

Къопкъамы сувгъа далдырдым...
Бирине акълым алдырдым;
Сув башында, Гъамберим,
Билезлигим къалдырдым.

Гъамбер:

Къопкъамы сувгъа далдырдым,
Акълымы санъа алдырдым;
Сув башында, дюльберим,
Озюм сувгъа къандырдым.

Арзы:

Билезлигим булмасанъ,
Севги недир дуймасанъ,
Багъчамызгъа кирме сен,
Гъонджке гуллер терме сен.

Гъамбер:

Багъчанъызгъа кирмедим,
Гъонджке гуллер термедим,
Сув башында мен сенинъ
Билезлигинъ корьмедим.

Arzınen Ġamber Hikâyesi, ss. 140-141

[1] Çalışmanın görselleri şu kaynaktan alınmıştır: Bekirov, 1980: 140-151.

Арзы:

Билезлигим корьмесенъ,
Севгиге орьнек орьмесенъ,
Севги гъондже гуллерин
Ничюн терип юресинъ?

Гъамбер:

Мен бир намсыз тёремен,
Севгиге орьнек оремен;
Багъчаларда сен ичюн
Гуллер терип юремен.

Куньлерден бир кунь Арзы къуюгъа сув алмагъа кете ве анда эгленип къала. Эвде сув беклеп тургъан анасы: «Къайда къалды шу къыз», деп Гъамберге де бир къопкъа туттура да;

— Бар, тез Арзыны чагъыр да, озюнъ де бир къопкъа сув алып кель,— дей.

Арзы узакътан элинде къопкъасынен Гъамбернинъ келеяткъаныны корьгенинен, аман къолундан билезлигини чыкъарып, чешменинъ билек ташына къоя ве сув толу къопкасыны алып, чешме башындан ёней. Гъамбер онынънен къаршы-къаршыгъа кельгенде, шойле дей:

— Акъыз, къана сувунъ? Бу вакъыткъадже къайда къалдынъ? Анай беклей-беклей бир олды. Сонъ мени ёллады. Айды, бираз токътап тур, мен де барып къопкъамны толдурайым, сонъ берабер къайтырмыз,— дей. Чешмеге келип бакъса, чешме башында бир билезлик ята: «Бу насыл билезлик экен? Гъалиба, Арзы унутып къалдыргъан олса керек?» — деп, билезликни алып къойнуна къоя. Къойгъанынен джанына ашыкълыкъ атеши тюше. Гонълюнде Арзыгъа севги дуйгъулары сезмеге башлай. Тез-тез къопкъасыны сувгъа толдурып, Арзынынъ янына келе. Онъа джылмайып, джильвели ве маналы козьлеринен бакъып, джыллы ве муляйим сёзлеринен:

— Эй, Арзы, сен о къадар гузель бейитлер билесинъ, не ола манъа да бир-эки бейит огретсенъ.

Мен де сен къадар бульбуль олмасам да, бираз чирильдер эдим,— дей.

Арзы, «манъа да кереги шу эди», деп:— Айса, яхшы къулакъ сал, манасыны да яхшы анълап ал,— деп, онъа шу бейитлерни сёйлей:

Мен чешмеге варгъаным,
Элим, юзюм ювгъаным;
Билек ташнынъ устюне
Билезлигим къойгъаным.

Сен чешмеге вардынъмы,
Элинъ, юзинъ ювдынъмы,
Билек ташнынъ устюнде
Билезлигим булдунъмы?

Арзы:

Чешме башы олукъ-олукъ,
Сувлар акъар толукъ-толукъ.
Гъамбер, ёкъса ашыкъ мысынъ,
Ничюн сенинъ бенъзинъ солукъ?

Гъамбер:

Чешме башы олукъ-олукъ,
Сувлар акъар толукъ-толукъ,
Бильсенъ санъа ашыкъ олдым,
Шунынъ ичюн бенъзим солукъ.
Сув башында учь делик,
Юзюнъ сенинъ ал эрик;
Билезлигинъ булгъангъа,
Не берирсинъ мужделик?

Арзы:

Сув башында учь делик,
Юзюм олса ал эрик,
Билезлигим булгъангъа
Озюм олайым мужделик.

Гъамбер Арзыдан бу бейитлерни эшиткенинен: «Шай олса, мына билезлигинъ», деп билезликни

Arzunen Gamber Hikâyesi, ss. 142-143

кьойнундан чыкъарып, онъа узата ве сачларыны сыйпап, кьучакълап опе. Отурып бираз сырдашалар. Вакъыт насыл кечкенини дуймай къалалар. Амма Арзы тез акъылыны башына топлап: «Айды, етер энди, багъчадаки шефталининъ эписини бирден узейим деме. Тур энди кетейик, бизни анам сабырсызлыкънен беклейдир. Къопкъанъны тез ал, кетейик», деп тургъанда, о тарафтан байрагъыны тиклеп, ельдай эсип, ачувнен оларнынъ янына анасы етишип кеде. Узакътан оларнынъ кьучакълашкъанларыны корьсе керек:— Бакъ сен бу утанмаз арсызлагъа, агъа-къардаш эмишлер,— деп, оларнынъ устюне джекире ве итеклеп, тюртюклеп эрге алып кеде.— Ах, сени масхара!— деп кызыны сёге, тазирлей.— Сен озюнъ нишанлы бир кыз олгъанынъны унутма,— дей. Гъамберге де:— Бир даа сенинъ Арзынен ойнашкъанынъны корьсем, сени эвден кьуварым,— дей.

Арзынен Гъамбер кызарып-бозарып, башларыны тёбен алып отуралар. Амма анасы гъазабыны, окесини басалмай, мырылдай берген соиъ, Арзы даяналмай:

— Ай, ана, ничюн сен бизге бу кьадар ачувланасынъ? Биз мени та дёрт-беш яшымда экенде, мен билмеген, корьмеген, ве севмеген мендайын бир сабийге нишанлагъансыз. Меним ондан хаберим ёкъ. Мен Гъамберден башкъа ич кимсени истемейим. Мен ялынъыз оны севем. Эм ничюн биз Гъамберге, «сени эвден кьуварым, дейсинъиз? О кетсе, мен де кетерим!— деп, шу бейитлерни сёйлей:

Янакъларым кызыл нардан,
Гъамбернн мен севем джандан;
Манъа Гъамбер, аначыгъым,
Гузельдир бей иле хандан!
Ничюн мени сабий экен
Севмезимме нишанладыныъ,
Ёлларыма сачып тикен,
Нишан берип, нишан алдынъ?
Ашыкълар север бир-бирин,
Ачмазлар кимсеге сырын;
Севген яры Фархад ичюн
Гечти малдан, джандан Ширин.

144

Гонъюль деген — бир шише,
Нафиле оны кърдырма,
Халкълар не дер бу ише,
Мени джангъа кьыйдырма.
Гъамберимни кьувалап,
Десенъ онъа, «чыкъып кет»,
Энди санъа кьошмам лаф,
Эмген сютюм элял эт.
Севги ели эсер таиъдан.
Севги татлыдыр эм балдан;
Ана, эсле яшлыкъ чагъынъ,
Айырма сен мени ярдан.

Анасы даа зияде ачувланып.— Кет башымдан, утанмаз! Сен башкъасына нишанлы олып, бу даа насыл яр экси? Бир даа сенден ашыкълыкъ машыкълыкъ, яр-мар деген сёзлер эшитмейим. Экинъизни де эвден кьуварым. Истессенъиз джеэнимге кетинъиз. Айды, эски ырызынъызнен кене деагъакъардашдай олып юреберинъиз, чокъ башымны кутьментъиз,— деп оларны яхшы этип тазирлей.

Сонъра даимий сурстте оларнынъ юрюшине-турушына козь ташлап юре. Бойледжс, эки яш аналарынынъ хышымы ве кьаравуллыгъы астында агъыр вазиетте кьалсалар да, севгилеринден вазгейчалмайлар. Келишкен вакъыт тапкъанда, сёзнен, козьнен севгилерининъ бири-бирине самимий ве даимий олгъаныны билдирелер, ойнашып-сырдашалар. Бир кунь олар аналары олмагъанда, тюрлю оюнларнен эглеиип, сонъ янаша отурып, кьолтутушып тапмаджа айтышмагъа башлайлар:

Гъамбер:

О недир ки сагъылмаз,
Сувгъа кирсе богъулмаз?
Озю догъар анадан,
Та ольгендже догъурмаз.

Арзы:

Къысыр сыгъыр сагъылмаз,
Сувда балыкъ богъулмаз;

10—296 145

Arzınen Ġamber Hikâyesi, ss. 144-145

Суалинъе джевабым
Къатыр деген догъурмаз.

Гъамбер:

Емишлерде гульсюз недир,
Айванларда, тильсиз, недир?
Энди тапып бер манъа .
Ай иле куньсюз недир?

Арзы:

Ёкътыр балыкънынъ тили,
Олмаз инджирнинъ гулю;
Севдалы баш дертлидир,
Сезмез ай иле кунню.

Гъамбер:

О недир, сувгъа тюшер сыланмаз,
О недир, ерге тюшер пасланмаз?
О недир, сол тарафтан башланмаз,
О недир, ич кимсеге агъламаз?

Арзы:

О кунештир сувгъа тюшер сыланмаз,
О алтындыр, ерге тюшер пасланмаз;
О языдыр, сол тарафтан башланмаз,
О олюмдир, ич кимсеге агъламаз.

Гъамбер:

О недир, учь аякълы — джаны ёкъ,
О недир, къыркъ аякълы — къаны ёкъ?
Уста япкъан, дерди-дерманы ёкъ,
Тапсанъ, санъа башкъа суалим ёкъ.

Арзы:

Къазан асты оджакътыр, джаны ёкъ,
Къыркъ аякълы комюрдир, къаны ёкъ,

Уста япкъан дерди-дерманы ёкъ,
Тапмаджанъны тапмакътан хавфым ёкъ.

Шай этип, олар тапмаджа айтышып, ойнашып, кулюшип отургъанда, пакъылдай къайдандыр аналары чыкъып келе. Буларнынъ ойнашып отургъанларыны корип, кене де джекирип, оларны тазирлемеге, къаргъамагъа башлай:

— Акъыз, сен утанмайсынъмы, мен санъа къач кере айттым, бир даа Гъамбернен ойнашып отургъанынъны корьмейим,— деп,— аман я раббим, тез-тез къудалар келип, той башланаджагъыны хаберини бергейдилер. Мен де къаарь-къасеветтен къуртулыр эдим. Эм сенинъ нишанлынъ зенгин, урьметли бир кишининъ баласы. Гъамбердай аслы-несли олмагъан бир етим дегиль. Айды, тур!— деп, Арзыны итеклеп алып кете.

Арзынынъ агълагъаныны корип: «Энди бу къызнен ич башкъа чыкъып олмайджакъ экеним», деп, экинджи куню къудаларына хабер джиберип, тез той-дюгюн япып, Арзыны алмаларыны риджа эте.

Амма Арзынен Гъамбер бири-бириндан умютлерини кесмейлер. Севгилери оларгъа кучь-къувет ве сабыр бере. Олар озьаралары анълашып, сёзлерини бир этип, тамам киев киреджек геджеси эвельден азырлангъан атларгъа атланып, къачмакъ къарарына келелер.

Бир къач куньден той башлап, давулнынъ думпылдысы, зурнанынъ выйылтысы, халкънынъ кулип-ойнамасы Арзынен Гъамбернинъ юреклерини эзе. Арзы агъламакътан козьлерини ачмай. Анасы Арзынынъ янына келип:— Къызым, акъылынъны башынъа топла, етер энди, агълама. Мен сени бош быракъмам, эр афта келип ёкъларым. Не чаре, оладжакъ олды. Вазгеч энди дердинъден. Бизни халкъкъа масхара этип кульдюрме, юзюмиз къара олмасын,— деп насиат этмеге башлай. Бу насиатлар Арзынынъ джанына тийип, о ачувнен шу бейитлерни сёйлей.

Дегме ана яралара,
Мен кендими яраларым.

Arzının Gamber Hikâyesi, ss. 146-147

Керек олса, Гъамбер ичюн
Мен юзюми къаралярым.

Анасы:

Акъыз, мени ольдюрме,
Бизни илыге кульдюрме
Гузель намынъ, намусынъ
Арсыз памгъа дёндюрме.

Арзы:

Менден намус сорама,
Юзюнь акъкъа орама;
Этдай этип джигерим
Пычакъ олып торама.

Анасы:

Ашыкъ олып Гъамберге,
Рисвай олдынъ алемге;
Акъыз сенинъ япкъанынъ,
Сыгъмаз кягъыт-къалемге.

Арзы:

Къаз учар къалкъа-къалкъа,
Бойнумда алтын алкъа;
Ана, сенинъ юзюнъден
Рисвай олдыкъ биз халкъа.

Арзынен башкъа чыкъмайджагъыны анълагъан анасы о заманкы мустебит ата-ана укъукъына баганып, «дегеним — деген», деп кызыны озь алына быракъып, кене той ишлеринен мешгуль ола. Тойнынъ девамы, халкънынъ ойнап-кулип зевкъланагъаны, киевнинъ къабарып къопаймасы Гъамберинъ умютлерине зеер къатып, ичини шек-шюбеге толдура. Бойле гонълю къырыкъ бир алда, ярын келин-киев атланаджакъ деген хаберни эшиткенде, Гъамбер даа зияде шубе дерьясына дала ве юрегининъ аджжысына даянмайып, бир аралыкъ

тапып, гизлиден Арзыны коре, онъа шу бейитлерни айта:

Бузлар ягъар къар иле,
Ярем ойнар яр иле;
Ятларгъа гонъюль берип,
Мени алдар тиль иле.
Иште кеттим арадан,
Къайдым чексин яраган;
Къавушмасам яреме,
Кефиним олсун къарадан.
Арзы ханым атланыр,
Юрек ийдже къатланыр;
Сен эсиме тюшкенде,
Дертли козьлер яшланыр.

— Сен меним севгиме, вефадарлыгъыма ич шубе этме, Гъамберим!— деп, Арзы шу бейитлерни сёйлей:

Анам япар той-дюгюн,
Мен корьмедим куеш-кунь;
Кулер-ойнар гъамсызлар,
Мен ичюн къара бугунь.
Гонълюм гъамлыдыр, кульмез,
Сенден гъайрысын бильмез;
Эки джиан бир олса,
Арзы сёзюнден дёнмез.
Мен сёз бердим тек санъа,
Элем этме ич манъа.
Тек сен ичюн, Гъамберим,
Ичте алев-от яна.

Арзыдан бу бейитлерни эшиткен сонъ, Гъамберининъ юрегининъ аджжысы бираз ятышып:

— Афу эт мени, Арзы. Бу дели гонъюль нелер айттырмай. Амма сен не десенъ, мен оны япмагъа азырым.

— Шай олса,— дей Арзы,— анълашкъанымыз киби бугунь яры геджеси корюшеджек еримизге эки ат алып келирсинъ. Мен де урбаларымны денъиштирип, кимсеге сездирмеден о ерге келиирим. Аман атларгъа атланып, козьден джойылырмыз.

Arzınen Ġamber Hikâyesi, ss. 148-149

Арадан бираз вакъыт кечкен сонъ, киев Арзынынъ янына кирип, онынъ ортюли юзюни мелюльмазун корип, шойле дей:

Арзы, юзюнъ ачсана,
Манъа кулип бакъсана;
Шу алтынны бойнунъа
Севе-севе такъсана.

Арзы юзюни ачмайып, шу бейитлерни сёйлей:

— Юзюм санъа ачмазым,
Кулер юзьнен бакъмазым;
Севмегеним алтынынъ
Мен бойнума такъмазым.
Кельме меним яныма,
Зеэр къатма къаныма;
Севгенимден айырып,
Къыйма татлы джанымны.

Киев бунъа чокъ тааджипленип, Арзынынъ бойле япмасынынъ себеплерини аян ве беян этмесини истесе де, Арзы шимди башы агъыргъаныны, чаресизлигини сылтав этип, ярынгъа къадар сабыр этмесини, ярын исе эписини аян ве беян этеджегини ваад эте. Киев бунъа къанаатленмейип, онынъ яныпдан чыкъаяткъанда, Арзынынъ юзюне бакъып, шу бейитни сёйлей:

Алдар исенъ дуярлар,
Яш джаныпнъны къыярлар;
Кенъ къалыпны севмесенъ,
Тар къалыпкъа къояр лар.

Тойынынъ сонъки геджеси Арзынен Гъамбер эвельден анълашкъанлары киби гизлиден эки аткъа атланып, тувгъан-оськен ерлерини быракъып, козьден джоюлып кеттилер. Мурадына иришалмагъан киев оларнынъ вилятнинъ бейине, къадысына барып шикяет этеджегини билип, онынъ изледжегинден къоркъуп, анадан да мерамет беклемегенлери ичюн, кочебе тайфалар арасына къарышып, эверини чалашкъа чевирип, бир диярдан дигер дияргъа кочьмен олып, кочип-къоныр юрелер. Омюрлери адджы олса да, оларгъа татлы корюне. Олар дюньяда эр кестен бахтлы олалар.

Бельки де, олар бир диярдан дигерине бойле кочьмен олып юргенлери ичюн, Арзынен Гъамбер дестаны халкълар арасына яйылып, халкъ агъызында тиллерде дестан олып къалгъандыр.

Arzınen Ġamber Hikâyesi, ss. 150-151

EXTENDED ABSTRACT

The Story of Arzu and Kanber is one of the most well-known love narratives within the tradition of "folk tales with songs" (türkülü halk hikâyeleri) in Turkish folk literature. As an anonymous narrative in which verse and prose are interwoven, the story has been transmitted orally across a wide geography of the Turkic world and has given rise to numerous variants belonging to different Turkic communities. These variants not only reflect a shared cultural heritage but also reveal local linguistic, stylistic, and thematic features shaped by regional traditions. Despite the widespread popularity of the story, some regional variants—particularly those belonging to Crimean Turkic-Tatar literature—have remained relatively understudied in Türkiye.

The primary aim of this study is to introduce, examine, and make accessible the second Crimean Turkic-Tatar variant of the Story of Arzu and Kanber, entitled Arzınen Ġamber, which was published by Cafer Bekirov in his 1980 work Destanlar in Tashkent. This specific variant has not been included in anthologies published in Türkiye and has not previously been the subject of an independent academic study. Consequently, it has remained largely unknown to researchers working in the field of Turkish folk literature. The central problem addressed in this study is the lack of scholarly attention given to this variant and the absence of a reliable, readable, and analyzable text for academic use.

Methodologically, the study is based on a text-centered and descriptive approach commonly employed in folklore and philological research. First, general information on Crimean Turkic-Tatar folk literature and the tradition of folk tales with songs is provided in order to contextualize the narrative. The original text of the second variant, written in the Cyrillic alphabet in Crimean Tatar Turkish, is then transcribed into the Latin alphabet. Following the transcription, an intralingual translation into Türkiye Turkish is offered to ensure accessibility for a broader readership. In addition, the facsimile of the original Cyrillic text is included to preserve the authenticity of the source and to enhance its value as a reference document for future research. The narrative structure, thematic elements, and verse passages of the story are examined in detail, with particular emphasis on the poetic sections composed in the form of mâni.

One of the most significant findings of the study concerns the distribution and function of the verse passages within the narrative. The second variant contains a total of forty-two mâni, the majority of which are uttered by Arzı, the female protagonist. This predominance highlights the active role of the female character as a speaking subject who articulates her emotions, desires, and resistance through poetry. In contrast, the mâni spoken by Ġamber focus primarily on response, riddling exchanges, and the pain of separation, while those voiced by Arzı's mother and the groom (Kiyev) emphasize social pressure, authority, tradition, and threat. This distribution demonstrates that the central conflict of the narrative is constructed not only between individual characters but also between love and social norms, personal desire and communal expectations.

The analysis further reveals that the narrative reflects key characteristics of the folk tale tradition, such as the interweaving of prose and verse, the centrality of love as a transformative force, and the representation of social values, including honor, family authority, and resistance to imposed marriages. Thematically, the story belongs to the category of social love epics, in which the sincere affection of young lovers and their struggle against social and familial constraints are foregrounded. At the same time, the narrative provides insights into the social, cultural, and moral framework of the community in which it was transmitted.

In conclusion, this study contributes to the field of Turkish folk literature by bringing to light an overlooked Crimean Turkic-Tatar variant of the Story of Arzu and Kanber. By providing a transcription, intralingual translation, and facsimile of the original text, the research not only enriches the corpus of known variants but also facilitates further comparative and interdisciplinary studies. Moreover, the study underscores the importance of documenting and analyzing regional variants in order to better understand the diversity and unity of the Turkic oral narrative tradition. In this respect, the research adds a new link to the chain of scholarly works on folk tales with songs and strengthens academic engagement with Crimean Turkic-Tatar folk literature.